

biblio.ugent.be

The UGent Institutional Repository is the electronic archiving and dissemination platform for all UGent research publications. Ghent University has implemented a mandate stipulating that all academic publications of UGent researchers should be deposited and archived in this repository. Except for items where current copyright restrictions apply, these papers are available in Open Access.

This item is the archived peer-reviewed author-version of:

Title: Sportbeoefening, kapitaal en beleid in comparatief perspectief. België gesitueerd ten aanzien van haar relevante EU-27 vergelijkingslanden

Authors: Van Tuyckom, C. & Scheerder, J.

In: J. Scheerder & B. Meulders (Eds.) *Wedijver in een internationale arena. Sport, bestuur en macht* (Management & Bestuur in Sport 2) (pp. 207-240). Gent, Academia Press

To refer to or to cite this work, please use the citation to the published version:

Van Tuyckom, C. & Scheerder, J. (2009). Sportbeoefening, kapitaal en beleid in comparatief perspectief. België gesitueerd ten aanzien van haar relevante EU-27 vergelijkingslanden. In: J. Scheerder & B. Meulders (Eds.) *Wedijver in een internationale arena. Sport, bestuur en macht* (Management & Bestuur in Sport 2) (pp. 207-240). Gent, Academia Press.

Sportbeoefening, kapitaal en beleid in comparatief perspectief. België gesitueerd ten aanzien van haar relevante EU-27 vergelijkingslanden

Charlotte Van Tuyckom & Jeroen Scheerder

Inleiding

Reeds in de Griekse oudheid werd een bewegingsarme leefstijl in verband gebracht met gezondheidsproblemen. Zo schreef Hippocrates dat een inactief lichaam traag groeit, vatbaarder is voor ziektes en het verouderingsproces in de hand werkt. Het was echter wachten tot halfweg de 20ste eeuw vooraleer de relatie tussen fysieke (in)activiteit, fitheid en gezondheid op een wetenschappelijke manier en op grote schaal bestudeerd zou worden (De Bourdeaudhuij & Bouckaert, 2000). De laatste decennia klagen allerlei instanties – zowel nationaal als internationaal – het gebrek aan beweging in onze samenleving aan, en linken dit aan heel wat gezondheidsproblemen (Brownson e.a., 2001; Cavill e.a., 2006; Rütten & Abu-Omar, 2004; Tammelin e.a., 2003). Fysieke inactiviteit wordt geassocieerd met verhoogde risico's op chronische ziektes en premature mortaliteit (Inchley e.a., 2005), alsook met tal van andere aandoeningen zoals hypertensie, diabetes, osteoporose, bepaalde vormen van kanker, overgewicht en ook psychologische problemen (Kafatos e.a., 1999). Men schat het aantal doden in de Europese regio ten gevolge van fysieke inactiviteit op een 600 000-tal per jaar (Cavill e.a., 2006). Daarnaast heeft meer dan de helft van de volwassen populatie in deze regio te kampen met overgewicht of obesitas, en schat men het aandeel van obesitasgerelateerde ziektes op zeven procent van de totale kosten voor gezondheidszorg in de Europese Unie. Vooral obesitas bij kinderen is zorgwekkend. De *International Obesity Task Force* (IOTF) schat dat drie miljoen Europese schoolgaande kinderen obees zijn, en dat dit aantal toeneemt met 85 000 per jaar (European Commission, 2007a). De Europese Commissie is er daarom van overtuigd dat de EU, samen met haar 27 lidstaten proactief stappen moet ondernemen om het verhogen van de fysieke activiteit en de sportbeoefening hoog op de beleidsagenda te plaatsen. In die zin publiceerde de Europese Commissie in 2007 twee witboeken waaruit de nood aan

fysieke activiteit prominent naar voor komt, met name de *White Paper on a Strategy for Europe on Nutrition, Overweight and Obesity Related Health Issues* (European Commission, 2007b) en de *White Paper on Sport* (European Commission, 2007c).

In deze bijdrage wensen we de actieve deelname aan sport door Europese burgers in kaart te brengen. Daarbij maken we gebruik van de *Eurobarometer*-data uit 2005. In deze analyse positioneren we België ten aanzien van haar relevante vergelijkingslanden binnen de EU. De vergelijking met landen die op een aantal socio-economische kenmerken overeenkomen met België laat toe de gevonden participatieverschillen niet louter toe te schrijven aan verschillen in omgevingsfactoren, maar vermoedelijk ook aan verschillen in beleidscultuur. Daarnaast wordt eveneens de sociale gelaagdheid van de sportdeelname bestudeerd. Op die manier kunnen we nagaan of traditionele achtergrondkenmerken als geslacht, leeftijd, opleiding, etc. nog steeds een determinerende rol spelen.

Het onderzoek naar het sportparticipatiegedrag van de Europeanen kent reeds een zekere traditie. Zo werd op het einde van de jaren zeventig en het begin van de jaren tachtig in opdracht van de Raad van Europa een onderzoek uitgevoerd naar de sportbeoefening in diverse Europese landen (zie Claeys, 1982a; 1982b; Rodgers, 1977; 1978). Ruim twee decennia later vergeleek de COMPASS-studie (COMPASS, 1999) de sportdeelname van zeven Europese landen door middel van op elkaar afgestemde en vergelijkbare vragenlijsten. Daarnaast nam de COMPASS ook een twintigtal andere landen met beschikbare gegevens op, echter zonder rekening te houden met een crossnationaal vergelijkingscriterium. Zo waren bijvoorbeeld voor België enkel gegevens voor het Franstalig landgedeelte opgenomen en niet voor Vlaanderen. Meer recent werd in opdracht van *Nike Europe* een studie uitgevoerd met betrekking tot de actieve sportbeoefening in de (toen nog) 25 lidstaten van de Europese Unie (Van Bottenburg e.a., 2005). Dit onderzoek is echter gebaseerd op een secundaire bronnenanalyse waardoor de bevindingen uit de diverse Europese landen niet zonder meer met elkaar kunnen worden vergeleken. Om dit probleem het hoofd te bieden, wordt vanuit de Europese Commissie door middel van de Eurobarometer op regelmatige tijdstippen gepeild naar de sportbeoefening en

fysieke activiteit van de burgers van de lidstaten (zie bijvoorbeeld European Commission, 2004; 2005). Aangezien deze Eurobarometer-surveys gebruik maken van gestandaardiseerde meetinstrumenten, zijn accurate vergelijkingen tussen de lidstaten mogelijk.

"It is widely held that proper comparative information about sports participation in different countries would be of great benefit to decision-makers. In particular, it would help them identify effective strategies for increasing the level, range and frequency of sports participation in their respective country" (COMPASS, 1999: 3).

De bijdrage is als volgt opgebouwd. Het eerste deel geeft een theoretische omkadering van de sociale gelaagdheid van sportbeoefening. We baseren ons hiervoor op het kapitaal- en habitusconcept dat vooral door Pierre Bourdieu (1979) werd uitgewerkt. Het tweede deel focust op het beleid en bespreekt de voor België relevante vergelijkingslanden. Dit deel belicht het zogenaamde Europese sportmodel, met inbegrip van de nationale verschillen in sportbeleid. In het derde deel volgt een begripsafbakening en toelichting bij het onderzoeksmateriaal. In het vierde deel worden de resultaten gepresenteerd. Dit zowel met betrekking tot de algemene sportdeelname, als wat de sociale gelaagdheid van de sportdeelname betreft. Het vijfde deel rondt af met een conclusie.

Sportbeoefening, habitus en kapitaalbronnen

De voorbije decennia is de belangstelling voor sport en fysieke activiteit sterk toegenomen, en dit zowel op het niveau van lokale, nationale en Europese overheden, de civiele samenleving als commerciële aanbieders. Van een maatschappelijk randfenomeen zijn sport en beweging opgeschoven naar het centrum van het sociale en economische leven. Echter, ondanks deze 'vermaatschappelijking van sport en beweging' (cfr. Crum 1991; Digel 1990) blijft het aandeel niet-participanten in tal van Europese landen betrekkelijk hoog. De popularisering van heel wat sport- en bewegingsvormen impliceert niet noodzakelijk dat ook de deelname aan deze vrijetijdsactiviteiten (volledig) gedemocratiseerd is (Scheerder, 2003). Bepaalde groepen in de samenleving ondervinden immers nog steeds hogere drempels dan andere voor deelname aan sport- en bewegingsactiviteiten. De consequentie hiervan is dat een aantal bevolkingsgroepen

meer dan andere kunnen profiteren van de subsidies die de overheid ter beschikking stelt ter bevordering van sport en fysieke activiteit, alsook van de positieve sociale en lichamelijke gezondheidseffecten die deze activiteiten met zich meebrengen.

Het in kaart brengen van de sociale gelaagdheid van de deelname aan sport is sinds de jaren zestig op het sociologische voorplan gekomen (zie bijvoorbeeld Bourdieu, 1978; 1991; Breedveld, 2006; Collins, 2003; Collins & Kay, 2003; Gruneau, 1975; 1999; Lamprecht & Stamm, 1995; Loy, 1969; Lüschen, 1963; 1969; Renson, 1976; Scheerder e.a., 2001; 2002; 2006; Taks e.a., 1995; 1998; Vanreusel e.a., 1994; Yiannakis, 1975; Wilson, 2002). In dit onderzoek werd onmiskenbaar aangetoond dat de actieve deelname aan sport een patroon van sociale stratificatie vertoont. Naast vrouwen en ouderen blijken ook individuen met een lagere socio-culturele en lagere socio-economische positie verhoudingsgewijs nog steeds minder deel te nemen aan sport en andere vormen van bewegingscultuur. Deze sociale groepen hebben vaak een kleiner economisch (eigendom, bezit), sociaal (netwerken, relaties) en/of cultureel (opvoeding en opleiding) kapitaal dan hun respectievelijke maatschappelijke tegenhangers. Omwille van deze zwakkere sociaal-culturele en sociaal-economische positie participeren deze groepen beduidend minder in sport en beweging (Donnelly, 1996; Horne e.a., 1999; Jarvie & Maguire, 1994; Kew, 1997; Scheerder e.a., 2006; Sugden & Tomlinson, 2000).

De samenhang tussen sociale differentiatie en sportbeoefening werd empirisch in kaart gebracht door onder meer de Franse socioloog Pierre Bourdieu (zie Bourdieu, 1978; 1979; 1988; 1991). Vanuit zijn distinctietheorie stelde Bourdieu dat het 'sportveld' (*le champs sportif*) uitgelezen mogelijkheden verschaft om zich op basis van de hierboven reeds aangehaalde kapitaalbronnen te identificeren met bepaalde groepen en zich te onderscheiden van anderen om zodoende een zekere vorm van macht te verwerven en uit te oefenen (Booth & Loy, 1999; Wilson, 2002).

Theoretisch kan het werk van Bourdieu gesitueerd worden binnen de neo-weberiaanse traditie. Binnen deze traditie wordt de structuur van de samenleving geïnterpreteerd als het resultaat

van een strijd tussen sociale groepen om schaarse goederen, een *struggle between classes*. Bourdieu ziet de samenleving als een sociale ruimte waarbinnen drie sociale klassen actief zijn: de dominante klasse of burgerij, de middenklasse of kleinburgerij, en de arbeidersklasse. Deze sociale ruimte bestaat uit verschillende met elkaar overlappende 'velden' zoals de politiek, de wetenschap, de kunst en ook de sport. Binnen deze velden is een continue – deels onbewuste – machtsstrijd gaande tussen alle medespelers om de schaarse middelen te verwerven die in dat veld beschikbaar zijn. Daarnaast gelden binnen elk veld specifieke – opnieuw gedeeltelijk onbewuste – spelregels waar de deelnemers zich aan moeten houden. Om in een dergelijk veld macht en invloed te verwerven, is kapitaal nodig. Afhankelijk van de hulpbronnen waarover individuen beschikken, zullen ze ofwel bepaalde drempels, ofwel bepaalde stimulansen ervaren die hun gedrag verder vormgeven. Over welke hulpbronnen men beschikt, is echter afhankelijk van de sociale condities waaronder iemand leeft en de sociale positie die men bekleedt. Bovendien zijn die beschikbare hulpbronnen voor Bourdieu niet beperkt tot louter economisch kapitaal zoals geld en onroerende goederen. Naast dit economisch kapitaal creëerde hij immers ook de term symbolisch kapitaal, in een latere fase opgesplitst in cultureel en sociaal kapitaal. Cultureel kapitaal omvat het geheel van waarden en opvattingen die naar 'highbrow culture' verwijzen, waaronder kennis, opleiding, diploma's, etc. (Peterson & Kern, 1996; Peterson, 1997). Sociaal kapitaal staat voor de sociale contacten die iemand onderhoudt met familie, collega's, vrienden en kennissen, alsook voor de sociale netwerken of relaties waarop men beroep kan doen. Een centrale stelling in het model van Bourdieu is dat de verschillende kapitaalsvormen converteerbaar zijn. Dit impliceert bijvoorbeeld dat economisch kapitaal kan worden omgezet in symbolisch kapitaal, en vice versa.

In elk veld ontwikkelen mensen onbewust een bepaalde 'habitus', door Bourdieu gedefinieerd als *"het duurzame geheel van in de opvoeding verworven gewoontes of disposities"* die te interpreteren zijn als *"een verzameling van onderbewuste schema's die het individuele denken, waarnemen en handelen bepalen"* (Laermans, 1999: 221). Deze habitus bestaat enerzijds uit handelingsschema's die iemands gedrag en consumptie (d.i. de toe-eigening van goederen en de deelname aan activiteiten) bepalen, en anderzijds uit waarderingsschema's die iemands

smaak en voorkeur vastleggen. Samen oefenen deze schema's dus een invloed uit op de 'leefstijl' van een individu. De levensomstandigheden waarin individuen opgroeien zijn echter niet voor iedereen dezelfde, vandaar dat men het hier heeft over een 'klassenhabitus'. Dit betekent dat individuen die in dezelfde klasse zijn opgegroeid gelijkaardige disposities zullen hebben ontwikkeld en bijgevolg min of meer dezelfde (klassengebonden) gedragingen en smaakvoorkeuren zullen vertonen. De diepgewortelde geïnternaliseerde habitus produceert bijgevolg specifieke voorkeuren en gedragingen inzake voeding, vakantie, kunst en ook sport.

Bourdieu's grootste bekendheid heeft hij te danken aan zijn uit 1979 daterende boek *La Distinction*. Daarin werkte hij de manier waarop sociale klassen zich tot elkaar verhouden verder uit door hun respectievelijke levensstijl en culturele smaak te bestuderen. Deze levensstijl beschouwt Bourdieu niet louter als resultante van een persoonlijke voorkeur, maar evenzeer als een uiting van de sociale groep waartoe een individu behoort. Net als eten, drinken, of zich aankleden maakt het actief deelnemen aan sportactiviteiten deel uit van het geheel aan activiteiten dat men als 'leefstijl' aanduidt (Scheerder, 2003). Door aan sport te doen – of net niet aan sport te doen – en door de manier van sporten (de intensiteit, context, frequentie, voorkeur, etc.) bekrachtigen individuen de waarden en normen die verbonden zijn met een specifieke sociale groep. Dit onderscheidt hen van individuen die behoren tot andere sociale groepen, waartegen ze zich al dan niet bewust gaan afzetten. Sportbeoefening als uiting van levensstijl dient dus niet alleen om toegelaten te worden tot (en geïdentificeerd met) bepaalde maatschappelijke groepen, maar speelt eveneens een rol ter distinctie van andere groepen. Tussen de diverse sociale lagen of groepen is er echter sprake van een zogenaamde 'culturele mobiliteit' van gedragsvormen (Di Maggio, 1987; 1991). De neerwaartse beweging overheerst hierbij; gedragsvormen verspreiden zich voornamelijk van de hogere naar de lagere sociale klassen. Bovendien zou de 'culturele mobiliteit' groter zijn dan de 'sociale mobiliteit', wat betekent dat participatievormen en consumptiegoederen gemakkelijker worden overgenomen door andere sociale lagen, dan dat leden uit een bepaalde sociale laag van sociale positie veranderen. Wijzigingen in sociale posities komen dus minder gemakkelijk voor dan veranderingen in leefstijl (Scheerder, 2003). Bovendien, wanneer deze 'culturele mobiliteit'

zich voordoet, dan zullen mensen die hoger op de sociale ladder staan hun interesses gaan verleggen naar bijvoorbeeld andere sporten of sportgoederen¹, door Van Bottenburg (1994: 252) geconceptualiseerd als de 'distinctieve uittocht'. Sport is volgens Bourdieu aldus één van de ultieme domeinen waarin sociale verschillen tussen individuen en groepen voortdurend worden bevestigd. *“Sport, like any other practice, is an object of struggles between the fractions of the dominant class and between the social classes.”* (Bourdieu, 1991: 361).

Naast zijn vaak ingewikkeld taalgebruik en zijn links activisme, betreft één van de meest voorkomende punten van kritiek op het werk van Pierre Bourdieu de hedendaagse relevantie van het begrip sociale klasse². Zijn de scheidingslijnen tussen de klassen nog steeds zo rigide gedefinieerd? Het empirisch materiaal waarmee Bourdieu zijn ideeën onderbouwt, dateert immers van de jaren zestig, met andere woorden van vóór de doorbraak van de consumptiemaatschappij en de democratisering van het onderwijs en de culturele sector. Precies deze laatste ontwikkelingen hebben er deels toe bijgedragen dat opleiding en beroepsstatus als indicatoren van sociale klasse aan belang hebben ingeboet in het verklaren van participatiepatronen, en dit ten voordele van individuele voorkeuren. Tal van auteurs menen dus dat de traditionele scheidingslijnen tussen de verschillende sociale groepen vervaagd zijn en het klassenbegrip hierdoor onvermijdelijk aan belang inboet³ (Beck, 1992; Giddens, 1990; 1991). Echter, op deze visie van de vervagende scheidingslijnen wordt almaar meer kritiek geleverd. De invloed van klasse op de smaken en voorkeuren van individuen is zeker nog niet verdwenen en kan bijgevolg nog steeds als een stratificerende factor worden beschouwd (Crompton, 1996).

Ook in het onderzoek naar de sociale gelaagdheid van sportbeoefening hebben tal van auteurs vastgesteld dat de sociale positie die iemand bekleedt (naar opleiding, beroep of inkomen) ook

¹ In dit opzicht geeft Stokvis (1989: 29) het voorbeeld van de toename in het aantal golfspelers (vanuit hogere sociale klassen) in Nederland vanaf de jaren zeventig als gevolg van het minder exclusief worden van tennis en hockey.

² In de Weberiaanse traditie staan sociale klassen voor een groepering van mensen op basis van een structureel verschil in levenskansen, bijvoorbeeld de kansen op het verwerven van inkomen, op gezondheid, etc.

³ Ook Elchardus & Glorieux (2002) stellen met hun *these van de symbolische samenleving* dat verschillen in sociale posities niet langer aan de basis liggen van maatschappelijke breuklijnen.

vandaag de dag van groot belang blijft voor het patroon van sportdeelname (Glorieux & Moens, 2002; Lamprecht & Stamm, 1995; Ohl, 2000; Roberts, 1999; Scheerder, 2003). Echter, niet alle kenmerken van actieve sportdeelname vallen te herleiden tot de invloed van de sociale klasse waarvan een individu afkomstig is. Dit 'sociaal reductionisme' is een tweede punt van kritiek op Bourdieu's werk. De maatschappelijke positie waarin een individu zich bevindt, wordt namelijk niet louter bepaald door de genoten opleiding of de plaats op de arbeidsmarkt, maar ook door andere factoren waaronder geslacht, leeftijd, etc. De verschillen in sportdeelname hangen dus ook samen met de sociale en culturele verschillen tussen mannen en vrouwen, jongeren en ouderen, autochtonen en allochtonen, etc.⁴. Het participatiegedrag ondergaat steeds meer invloeden tegelijk, het is *multi-sociaal* en *multi-cultureel* ingebed (Laermans, 1999: 19). Als zeer invloedrijke determinanten van sportgedrag worden voornamelijk leeftijd en geslacht aangeduid. Diverse studies hebben aangetoond dat de actieve sportdeelname afneemt in functie van de ouderdom (zie Claeys, 1985; Mahoney, 1997; Scheerder & Pauwels, 2002; 2005; Scheerder & Van Tuyckom, 2007). Volgens McPherson (1984) is deze daling vooral opvallend vanaf de leeftijd van twintig. Echter, steeds meer studies stellen dat de leeftijd een almaar minder differentiërende factor is in de verklaring van de sportdeelname. Ouderen gaan in hun sportgedrag namelijk steeds meer op jongeren lijken (De Haan & Breedveld, 2000). Daarnaast hebben weinig studies kunnen aantonen dat het geslachtsverschil in sportbeoefening is verdwenen. Hoewel in de 20ste eeuw heel wat sociale en culturele barrières zijn weggenomen opdat vrouwen dezelfde sportieve kansen zouden hebben als mannen (en hun bewegingsachterstand bijgevolg zouden kunnen inhalen), blijven vrouwen minder deelnemen aan sport dan hun mannelijke collega's (zie Hartmann-Tews & Pfister, 2003; Scully & Clarke, 1997; Scheerder & Pauwels, 2002; 2005; Scheerder & Van Tuyckom, 2007). Echter, vanaf het midden van de jaren negentig bleek in Nederland, en vandaag de dag ook in België, een genderpariteit op het vlak van sportbeoefening (De Haan & Breedveld, 2000; Scheerder e.a., 2007; Van Tuyckom & Scheerder, 2008). Uit de COMPASS-studie (1999) blijkt zelfs dat vrouwen in de Scandinavische landen actiever zijn dan mannen. Hoe zuidelijker men bovendien gaat in

⁴ Deze elementen kunnen overigens evenzeer als onderdeel gezien worden van het culturele en sociale kapitaal van een bepaalde bevolkingsgroep.

Europa, hoe groter het verschil wordt tussen mannen en vrouwen op het gebied van actieve sportbeoefening.

Een derde punt van kritiek betreft de vraag of de verschillen in participatie tussen de statusgroepen wel zo manifest zijn als door Bourdieu voorgesteld. Bourdieu's 'exclusiviteitshypothese' stelt dat de hoge statusgroepen enkel deelnemen aan elitaire of 'highbrow' cultuurvormen. Tal van studies hebben echter aangetoond dat leden van hogere klassen eveneens participeren aan meer populaire cultuurvormen (Glorieux & Moens, 2002; Vander Stichele & Laermans, 2006), wat in de literatuur wordt aangeduid met de term 'culturele omnivorisering' (Peterson, 1992; 1997; Peterson & Kern, 1996; Peterson & Simkus, 1992).

Sport en overheidsbeleid

Relevante vergelijkingslanden voor België

Studies waarin de resultaten van internationale vergelijkende analyses worden besproken, beperken zich doorgaans tot het ordenen van landen op basis van bepaalde indicatoren, het toelichten van de verschillen tussen landen, en eventueel het zoeken naar mogelijke verklaringen voor die verschillen. In deze bijdrage wensen we verder te gaan dan de voorgaande zaken en uitspraken te doen over de mate waarin de opgenomen landen relevant zijn om te vergelijken met een bepaald land, hier België (Stroobandt e.a., 2005; Peterson & Malhotra, 2000). Het is namelijk niet omdat er vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn voor een grote groep landen dat een comparatieve analyse met elk van die landen even nuttig of zinvol is. In bestaand empirisch onderzoek wordt deze bedenking echter zelden gemaakt. Op die manier loopt men het risico in te gaan op verschillen tussen landen die mogelijk weinig of niet relevant zijn. Het bepalen van vergelijkingslanden daarentegen biedt een duidelijke meerwaarde, zeker op het vlak van beleidsimplicaties. Vandaar dat we in voorliggende bijdrage wensen na te gaan welke landen de meest relevante vergelijkingslanden vormen voor België. Zodoende kunnen we de actieve sportdeelname van Belgen vergelijken met die van burgers uit *relevante* vergelijkingslanden. Het gaat hierbij om landen waarvan een aantal essentiële sociaal-

economische dimensies overeenstemmen met deze van België. Dit impliceert dat een aantal beschrijvende sociaal-economische factoren in rekening worden gebracht, zoals de demografische samenstelling en het opleidingsniveau van de bevolking, de economische conjunctuur, etc. Landen die sterk verschillen van België met betrekking tot deze factoren – denk bijvoorbeeld aan de recent toegetreden lidstaten Bulgarije en Roemenië – zijn minder relevant om vergelijkingen mee te maken, bijvoorbeeld op het vlak van sportbeoefening. De verschillen in sportdeelname zouden immers te wijten kunnen zijn aan discrepanties in sociaal-economische factoren. Indien we echter vergelijken met landen die op een reeks socio-economische kenmerken overeenkomen met België, dan zijn de gevonden verschillen op het vlak van actieve sportbeoefening vermoedelijk te wijten aan verschillen in beleidscultuur.

Om te bepalen welke Europese landen relevante vergelijkingslanden vormen voor België, voeren we een clusteranalyse uit op de 27 EU-lidstaten. Een clusteranalyse is een multivariate techniek die toelaat om een groep van eenheden (hier landen) in te delen in homogene subgroepen of 'clusters'. Voor deze analyse baseren we ons op de eerder vermelde studie van Stroobandt e.a. (2005) waarin de volgende indicatoren in rekening worden gebracht: (i) de scholarisatiegraad van de bevolking⁵, (ii) de inkomensverdeling in de samenleving⁶, (iii) de afhankelijkheidsratio⁷, (iv) de handelsbalans⁸, (v) de consumentenprijsindex⁹, (vi) de socialezekerheidsbijdrage van de werkgevers¹⁰, (vii) de tewerkstellingsgraad¹¹, en (viii) het aandeel breedbandabonnees¹². De relevante vergelijkingslanden voor België zijn de landen die de scores van België op deze acht verschillende indicatoren het best benaderen, en dus in dezelfde cluster als België terechtkomen. In tabel 1 worden de resultaten van de clusteranalyse weergegeven.

⁵ Het percentage van de bevolking met een diploma van hoger onderwijs

⁶ Het percentage van de huishoudinkomens dat naar de twintig procent best verdienende huishoudens gaat

⁷ De populatie jonger dan 15 jaar en ouder dan 64 jaar, gedeeld door de actieve populatie

⁸ De handelsbalans als percentage van het Bruto Nationaal Product

⁹ De gemiddelde koers van de consumentenprijsindex op jaarbasis

¹⁰ De verplichte sociale zekerheidsbijdrage betaald door de werkgevers als percentage van het Bruto Binnenlands Product (BBP)

¹¹ Het percentage van de bevolking dat tewerkgesteld is

¹² Het aantal breedbandabonnees per duizend inwoners

Tabel 1 Resultaten van de clusteranalyse m.b.t. detectie van relevante vergelijkingslanden voor België

Cluster 1	Cluster 2	Cluster 3	Cluster 4	Cluster 5	Cluster 6
Tsjechië	<i>België</i>	Portugal	Ierland	Spanje	Luxemburg
Slovakije	Nederland	Litouwen	Malta	Polen	
Oostenrijk	Denemarken	Letland	Griekenland	Italië	
Hongarije	Finland	Estland	Cyprus	Frankrijk	
Slovenië	Zweden			Verenigd Koninkrijk	
Roemenië				Duitsland	
Bulgarije					

Opvallend in de bovenstaande clusteroplossing is dat de Lage Landen (België, Nederland) en de Scandinavische EU-landen (Denemarken, Finland, Zweden) zich in dezelfde cluster bevinden. De eerste cluster bestaat voornamelijk uit Oost-Europese lidstaten. De derde cluster uit de Baltische staten, samen met Portugal. Een aantal zuiderse landen, samen met Ierland, vormen de vierde cluster. De vijfde cluster bevat een aantal West-Europese lidstaten, samen met Spanje en Polen. Luxemburg vormt een afzonderlijke cluster.

Het Europees sportmodel

Kenmerkend voor de sport in Europa is de sterke en uitgebreide aanwezigheid van sportfederaties en sportclubs, resulterend in het zogenaamde 'Europees sportmodel' (Arnaut, 2006; European Commission, 1998; Heinemann, 1999). In deze voorstelling zijn sportclubs aangesloten bij regionale sportbonden, die op hun beurt deel uitmaken van nationale sportfederaties. Deze nationale federaties zijn dan weer lid van een overkoepelende organisatie op Europees niveau die onder toezicht staat van een internationale sportfederatie (Scheerder & Vermeersch, 2007). In tegenstelling tot het Amerikaanse sportmodel waarin slechts een beperkte rol voor de overheid is weggelegd, duidt men het Europese model als een 'gemengd' sportbestel aan (European Commission, 1998). In het Europese sportmodel wordt sport dus aangeboden door zowel gouvernementele als niet-gouvernementele organisaties. Een belangrijk onderdeel hiervan is de clubgeorganiseerde sport. De sportfederaties en sportclubs in Europa verzorgen een rijk sportaanbod waaraan heel wat mensen uit diverse doelgroepen kunnen deelnemen: jongeren en ouderen, competitie- en recreatiesporters, validen en andersvaliden, etc. Vóór het toetreden van Bulgarije en Roemenië waren ongeveer 750 000 clubs

operationeel in de EU, goed voor circa 150 miljoen aangesloten leden ofwel één derde van de totale EU bevolking (Scheerder & Vermeersch, 2007). Het merendeel van deze sportievelingen zijn amateurs die niets verdienen met de beoefening van hun sport.

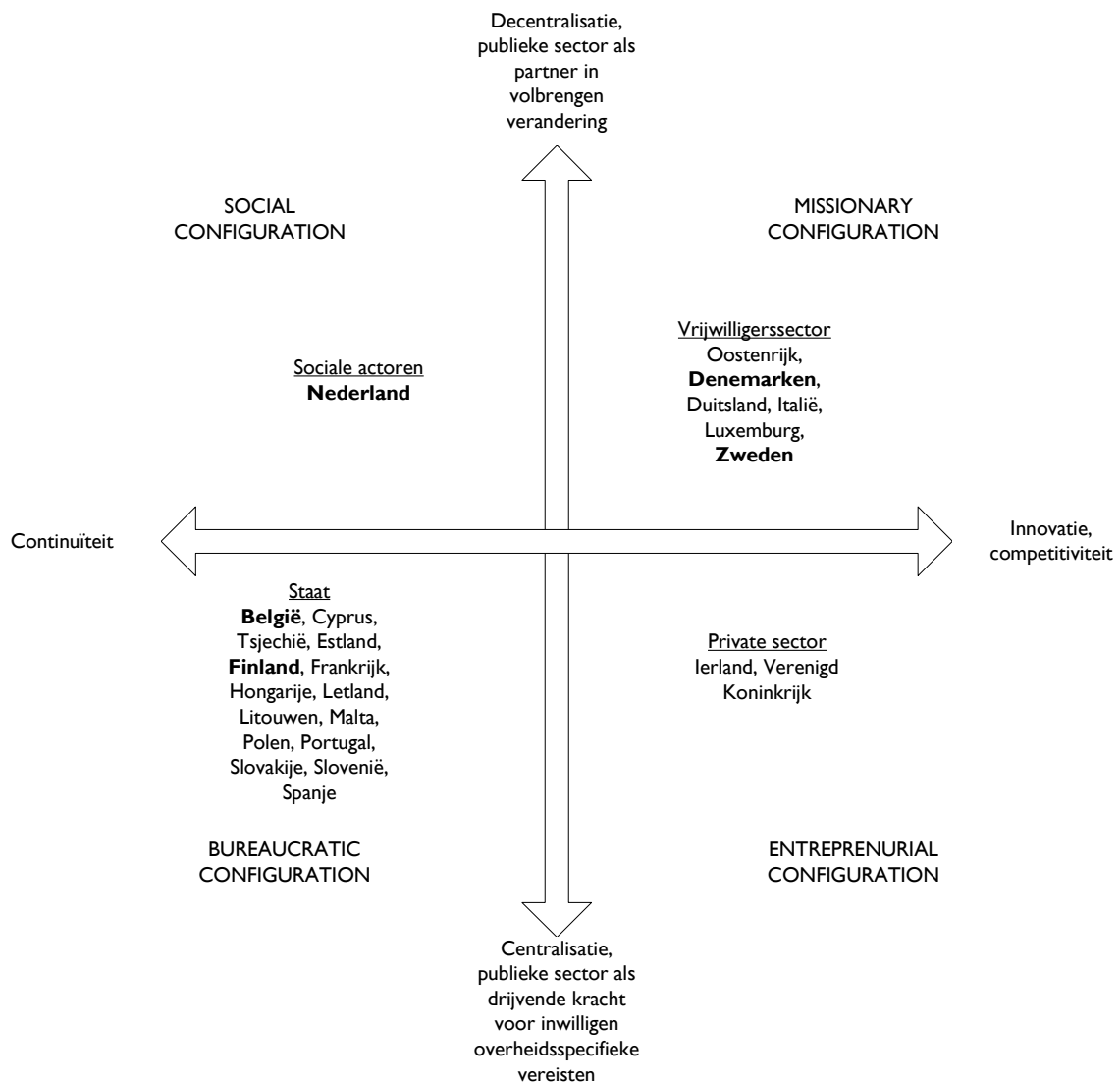
Naast deze eerder traditionele sportorganisaties en -aanbieders – i.c. de federaties en clubs – laten ook de diverse Europese overheden zich niet onbetuigd in het Europese sportlandschap. Na de Tweede Wereldoorlog ontwikkelden heel wat (West-)Europese landen een opvallend overheidsbeleid met als doel zoveel mogelijk burgers aan te zetten tot actieve deelname aan sportieve bewegingsactiviteiten (Scheerder & Vermeersch, 2007). Dit overheidsoptreden inzake sportbeoefening werd in 1975 geïstitutionaliseerd op basis van het Europese *Sport voor Allen-handvest* (Council of Europe, 1975; 1980). Geïnspireerd door de *Verklaring van de Rechten van de Mens* onderschrijft dit handvest het recht op actieve sportbeoefening voor iedere burger, waarmee het een tegenbeweging vormt voor de ideologie van de topsport (Vanreusel, 2001). De verantwoordelijkheid en inmenging inzake sport vanwege de overheid vertoont echter sterke verschillen tussen de Europese landen, en dit wat organisatie en structuur betreft, met zowel voor- als nadelen¹³ (Houlihan, 1997; Petry e.a., 2004; Steinbach e.a., 2004).

Zo is bijvoorbeeld in Italië de overheidsbetrokkenheid in sport tot een minimum herleid en wordt deze bevoegdheid bijna volledig in handen gegeven van het *CONI (Comitato Olimpico Nazionale Italiano)*, het nationale Olympische comité van Italië. Andere Europese landen kennen dan weer een gedeelde beleidsverantwoordelijkheid. Het beleid inzake sport in Duitsland, Nederland en de Scandinavische landen wordt enerzijds aangestuurd vanuit een ministerie en anderzijds vanuit een niet-gouvernementele organisatie. In Nederland is dit het *Ministerie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS)* en het *NOC*NSF* (samensmelting van het Nationaal Olympisch Comité en de Nederlandse Sportfederatie); in Denemarken gaat het om het Ministerie van Cultuur en drie sportfederaties, met name: de Deense Sportfederatie (*DIF, Dansk Idräts Forbund*), de Deense Gymnastiek en Sport Associatie (*DGI, Danske Gymnastik og Idrätsforeninger*), en de Deense Bedrijfssportfederatie (*DFIF, Dansk Firmaidrätsforbund*); in

¹³ De focus in het vervolg van deze paragraaf ligt voornamelijk op de overheidsbetrokkenheid in de breedtesport, dus niet op topsport.

Zweden gaat het om het Ministerie van Cultuur en de Zweedse Sportfederatie (RIF, *Riksidrottsförbundet*); in Finland om het Ministerie van Onderwijs en de Finse Sportfederatie (SLU, *Suomen Liikunta ja Urheilu*). In Spanje (CSD, *Consejo Superior de Deportes*) en het Verenigd Koninkrijk (*UK Sport*) opereert dan weer een nagenoeg autonome organisatie die daartoe de middelen van de overheid krijgt, waardoor het overheidsbeleid inzake sport er een min of meer volledig zelfstandige status geniet. Tenslotte is er ook nog het beleidsmodel met een centrale aansturing zoals in Frankrijk en Griekenland, waar op nationaal niveau een ministerie bestaat dat een belangrijke rol vervult inzake overheidsverantwoordelijkheid in sport. Ook in België is er in feite sprake van een dergelijke centrale aansturing, maar dan op een gefragmenteerde manier. Zoals het geval in andere federale staten (bijvoorbeeld Australië en Canada) is er in België op het vlak van het sportbeleid een grote rol weggelegd voor het subnationale niveau. Dit betekent concreet dat het sportbeleid in België een bevoegdheid is van de gemeenschappen (Scheerder, 2004). Voor de Franstalige gemeenschap ligt die verantwoordelijkheid bij ADEPS (*Administration de l'Education Physique et du Sport en pleine air*), voor de Vlaamse gemeenschap ligt deze bij het *Departement Cultuur, Jeugd, Sport & Media* enerzijds en het BLOSO anderzijds (*Agentschap voor de Bevordering van de Lichamelijke Ontwikkeling, de Sport & de Openluchtrecreatie*), en voor de Duitstalige gemeenschap bij het *Ministerium der Deutschsprachigen Gemeinschaft, Abteilung Kulturelle Angelegenheiten* (Scheerder e.a., in press).

In het Vocasport-rapport van Camy e.a. (2004) worden de diverse nationale sportsystemen in de lidstaten van de EU bestudeerd. Bij deze analyse werd rekening gehouden met de volgende vier parameters: (i) de rol van publieke autoriteiten in het aansturen van het sportsysteem; (ii) de graad en vorm van coördinatie tussen de betrokken actoren binnen het sportsysteem; (iii) de verhouding tussen de verschillende organisaties aan de aanbodzijde (publieke sector, vrijwilligerssector en commerciële sector); en (iv) het afstemmen van het aanbod aan veranderingen in de vraag. Op basis van deze kenmerken stellen Camy e.a. (2004) vier basisconfiguraties van nationale sportsystemen in de Europese Unie voor (zie figuur 1).

Figuur 1 Typologie van sportsystemen in de Europese Unie (Camy e.a., 2004)

De *bureaucratic configuration* wordt gekenmerkt door een zeer actieve rol van de overheid in het reguleren van het sportsysteem. Doorgaans is er binnen deze configuratie sprake van een sterk wetgevend kader en is de relatie tussen overheid en andere spelers ofwel beperkt dan wel eerder dirigerend. Zowel consumenten als de private sector hebben in dit model slechts een kleine impact op de organisatie en het implementeren van het sportbeleid. De *missionary configuration* kenmerkt zich door de dominante aanwezigheid van de vrijwilligerssector die een grote autonomie heeft in het nemen van beslissingen. De private sector is slechts beperkt aanwezig. De *entrepreneurial configuration* wordt gekarakteriseerd door een sterke regulering

vanuit de sport business. Vraag en aanbod worden hier sterk door de markt bepaald. De rol van de publieke autoriteiten en de vrijwilligerssector is secundair aan deze marktlogica. De *social configuration* tenslotte wordt gekenmerkt door een intense samenwerking tussen de publieke, vrijwilligers- en commerciële sector. Binnen dit model zijn dus meerdere aanbieders en organisaties, zowel publieke als private, actief.

In tabel 2 wordt enige toelichting gegeven bij de bovenstaande typologie van sportsystemen in de EU-25. Deze onderverdeling is echter relatief. Geen enkel land voldoet immers aan alle criteria om tot een bepaalde configuratie te behoren. Bovendien is de huidige situatie onderhevig aan veranderingen, zeker in Centraal- en Oost-Europese landen. Landen kunnen ook wijzigen van positie doorheen de tijd. Uit tabel 2 mag blijken dat de *bureaucratic configuration* 16 van de 25 landen telt en dus als een dominante configuratie kan worden aangeduid. Dit zijn de systemen waarin de overheid (of een publieke actor die sterk afhankelijk is van de staat) een centrale rol inneemt. Deze dominantie is voornamelijk het gevolg van de EU-uitbreiding met 10 nieuwe lidstaten. Voor een meer gedetailleerde beschrijving van de diverse configuraties en de toegewezen landen verwijzen we naar het oorspronkelijke rapport van Camy e.a. (2004). In deze bijdrage zijn we voornamelijk geïnteresseerd in de positie van België en haar vergelijkingslanden. In tabel 2 worden deze landen uitgelicht. Uit tabel 2 blijkt dat er aanzienlijke verschillen zijn inzake de configuratie van het sportsysteem van de vijf socio-economisch vergelijkbare landen. Finland kent net als België een *bureaucratic configuration*. Denemarken en Zweden worden bij de *missionary configuration* ondergebracht, terwijl Nederland, als enige land, tot de *social configuration* behoort.

Tabel 2 Configuratie van sportsystemen in de EU-25

Land	Configuratie	Toelichting
Oostenrijk	<i>missionary</i>	sterke aanwezigheid van staat, regionale autoriteiten en sociale partners
België	<i>bureaucratic</i>	sterke aanwezigheid van sportbeweging en groei van sociale partners
Cyprus	<i>bureaucratic</i>	relatief stabiel systeem, maar groei commerciële partners (toerisme)
Tsjechië	<i>bureaucratic</i>	publieke autoriteiten sterk aanwezig maar oude, sterk vrijwillige traditie
Denemarken	<i>missionary</i>	typische, standaard <i>missionary configuration</i>

Estland	<i>bureaucratic</i>	stabiliserend rond sterk aanwezige publieke autoriteiten
Finland	<i>bureaucratic</i>	zeer sterke <i>missionary</i> component
Frankrijk	<i>bureaucratic</i>	groei van regionale autoriteiten, commerciële spelers en sociale partners
Duitsland	<i>missionary</i>	sterke aanwezigheid van regionale autoriteiten en groei van commerciële spelers
Griekenland	<i>bureaucratic</i>	versterkte publieke systemen en commerciële spelers
Hongarije	<i>bureaucratic</i>	stabiliserend rond sterk aanwezige publieke autoriteiten
Ierland	<i>entrepreneurial</i>	sterke aanwezigheid sportbeweging en groei van sociale partners
Italië	<i>missionary</i>	systeem ondergaat verandering met activering van alle spelers
Letland	<i>bureaucratic</i>	stabiliserend rond sterk aanwezige publieke autoriteiten
Litouwen	<i>bureaucratic</i>	stabiliserend rond sterk aanwezige publieke autoriteiten
Luxemburg	<i>missionary</i>	sterke aanwezigheid van staat
Malta	<i>bureaucratic</i>	relatief stabiel systeem, maar groei commerciële partners (toerisme)
Nederland	<i>social</i>	multi-partner-georiënteerd systeem, stabiliserend in vorm
Polen	<i>bureaucratic</i>	stabiliserend rond sterk aanwezige publieke autoriteiten
Portugal	<i>bureaucratic</i>	relatief stabiel systeem, maar groei commerciële partners
Slovakije	<i>bureaucratic</i>	stabiliserend rond sterk aanwezige publieke autoriteiten
Slovenië	<i>bureaucratic</i>	stabiliserend rond sterk aanwezige publieke autoriteiten
Spanje	<i>bureaucratic</i>	groei van commerciële spelers
Zweden	<i>missionary</i>	stevig gevestigd in configuratie
Verenigd Koninkrijk	<i>entrepreneurial</i>	geherstructureerde publieke aanwezigheid en groei van sociale partners

Onderzoeksmateriaal en begripsafbakening

Zoals eerder aangegeven wensen we in dit hoofdstuk België op het vlak van sportbeoefening te positioneren ten aanzien van haar relevante EU-vergelijkingslanden. Uit onze eerdere analyse werd duidelijk dat op basis van socio-economische kenmerken de vergelijkingslanden voor België binnen de EU Denemarken, Finland, Nederland en Zweden zijn. Om het sportparticipatiegedrag in België te kunnen vergelijken met dit van de andere landen uit dezelfde cluster maken we gebruik van de meest recente afname van de Eurobarometer-survey met betrekking tot fysieke activiteit en sport. Meer bepaald werd in november 2005 gepeild naar (onder meer) de fysieke activiteit van 28 694 burgers van 15 jaar en ouder woonachtig in één van de 27 Europese lidstaten of in de kandidaat-lidstaten Turkije en Kroatië. Het onderzoek bestond uit een face-to-face interview dat bij de respondenten thuis in de eigen moedertaal

werd afgenomen (Papacostas, 2005). Per lidstaat werden minimaal 500 (Malta) en maximaal 1 557 (Duitsland) interviews uitgevoerd. Het aantal respondenten voor België bedroeg 1 000, voor Denemarken en Nederland 1 031, voor Finland 1 017 en voor Zweden 1 054.

Wat de bevraging van de fysieke activiteit betreft, werd in de Eurobarometer-survey anno 2005 onder meer de volgende vraag gesteld: *"Hoeveel fysieke activiteit heeft u tijdens de laatste 7 dagen gedaan in het kader van recreatieve, sportieve of ontspanningsactiviteiten"*. De antwoordcategorieën op deze vraagstelling zijn: (i) veel, (ii) een beetje, (iii) heel weinig, en (iv) niets. Van belang is dat in deze vraag fysieke activiteit op het werk, fysieke activiteit door zich te verplaatsen van de ene naar de andere plek, en fysieke activiteit in en rond het huis niet mee opgenomen worden. Deze waren immers het onderwerp van een andere vraag. Alle fysieke activiteiten die tijdens de werk-, zorg- of verplaatsingstijd plaatsvinden worden hier dus niet in rekening gebracht. Er wordt hier dus enkel rekening gehouden met de fysieke activiteiten tijdens de vrije tijd. Aangezien bovendien louter utilitaire fysieke activiteiten als fietsen naar het werk of de winkel enerzijds en fysieke activiteiten in en rond het huis anderzijds (denk aan het gras maaien, de haag scheren, stofzuigen, de vaat doen, ...) niet in de bovenstaande vraag vervat zitten, kunnen we stellen dat het in dit geval om vrijetijdsactiviteiten gaat die als sportbeoefening kunnen worden beschouwd. De respondenten die aangeven niet fysiek actief te zijn geweest gedurende de laatste zeven dagen in het kader van recreatieve, sportieve of ontspanningsactiviteiten, worden in deze studie als non-participanten beschouwd. De overige respondenten worden tot de groep van de sportactieven gerekend.

Naast deze afhankelijke variabelen, onderscheiden we in onze analyse nog zes achtergrondkenmerken, namelijk:

- (1) Geslacht: mannen versus vrouwen;
- (2) Leeftijdscategorie: 15- tot en met 24-jarigen, 25- tot en met 34-jarigen, 35- tot en met 44-jarigen, 45- tot en met 54-jarigen, 55- tot en met 64-jarigen, 65-jarigen en ouder;

- (3) Leeftijd laatst genoten opleiding: lager dan leeftijd 15, leeftijd 15 tot en met 17, leeftijd 18 tot en met 21, hoger dan leeftijd 21;
- (4) Huwelijksstatus: gehuwd/samenwonend, alleenstaand, gescheiden, weduwe/weduwnaar;
- (5) Socio-geografische status: ruraal, semi-urbaan, urbaan;
- (6) Maatschappelijke verzorgingspositie, inclusief beroepsstatus: zelfstandige, manager, andere witte boorden, arbeider, huisman/vrouw, werkloos, gepensioneerd, student.

De bevindingen van de bivariate analyses worden voorgesteld aan de hand van kruistabellen voorzien van een Chi²-toets. Aan de hand van deze statistiek kunnen de verdelingen in subgroepen worden vergeleken en kunnen we nagaan of het verband dat in de steekproef tot uiting komt louter door toevalstrekking is ontstaan.

Resultaten

Algemene sportbeoefening

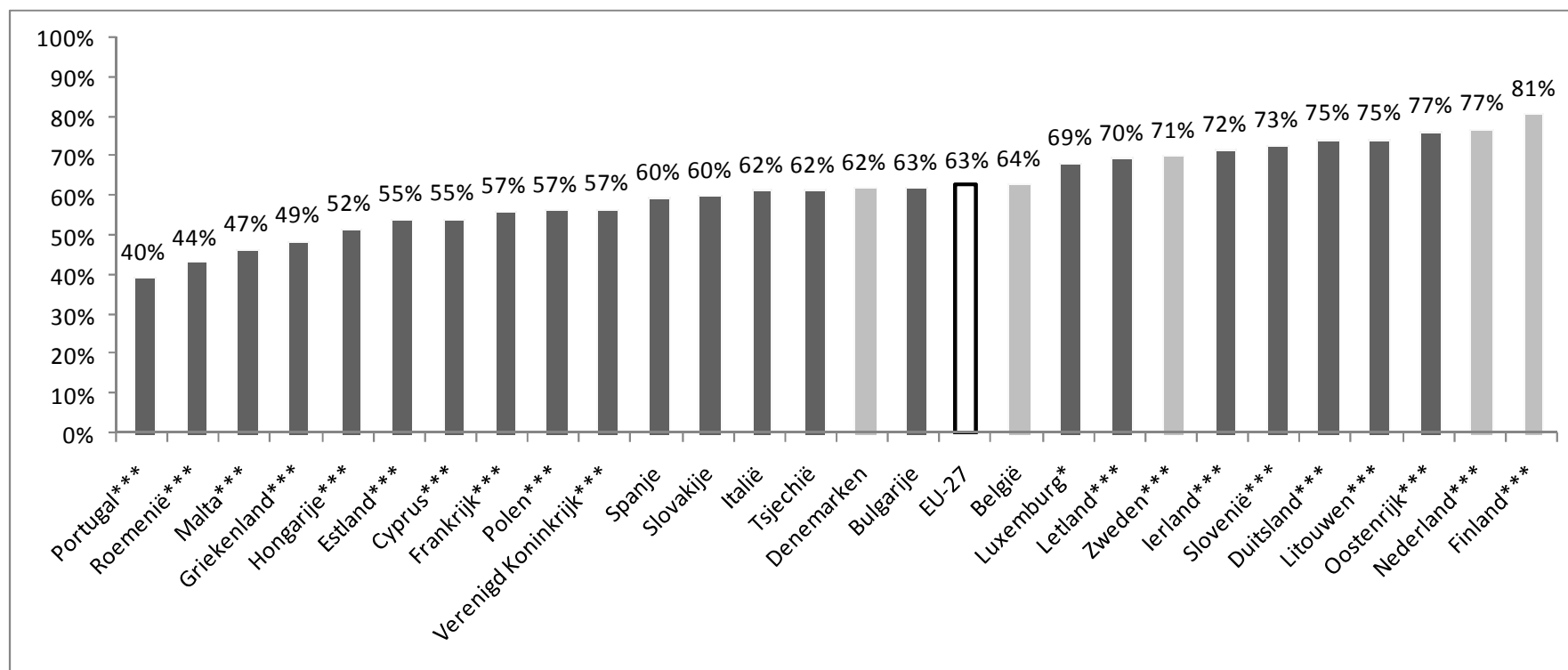
Eerst en vooral stellen we vast dat zowel tussen de diverse Europese lidstaten als tussen België en haar relevante vergelijkingslanden opvallende discrepanties in het sportparticipatiegedrag bestaan. Uit figuur 2 leiden we af dat Finland de meest actieve sportnatie is. Meer dan acht op de tien Finnen van 15 jaar en ouder zegt immers sportactief te zijn. Opvallend is dat in tegenstelling tot onderzoek uit 2004, waarbij naar sportbeoefening werd gepeild aan de hand van de vraag "*How often do you exercise or play sport?*", de andere Scandinavische landen in de survey van 2005 geen absolute koplopers zijn (Scheerder & Van Tuyckom, 2006; 2007). Zo staan Zweden (71%) en Denemarken (62%) respectievelijk op de achtste en dertiende plek. Portugal en Kroatië zijn hekkensluiters met vier op tien sportactieven. België bekleedt een elfde plaats met 64 procent, dat is drie procentpunten hoger dan het Europese gemiddelde (61%). Onderzoek over het sportparticipatiegedrag anno 2004 toonde aan dat de cijfers voor België een stuk lager liggen dan die voor Vlaanderen, wat werd toegeschreven aan het lagere

percentage sportievelingen in Wallonië¹⁴ (Scheerder & Van Tuyckom, 2006; 2007). In de Eurobarometer-survey van 2005 zijn de percentages voor het zuidelijke landsdeel eveneens lager (58%) dan deze voor Vlaanderen (67%)¹⁵. Enigszins opmerkelijk is het grote verschil met Nederland (77%). Immers, sportparticipatiestudies waarin de vergelijking tussen Nederland en Vlaanderen centraal staat, geven doorgaans slechts iets hogere participatiescores voor onze Noorderburen in verhouding tot Vlaanderen (zie bijvoorbeeld Scheerder & Breedveld, 2004). In grote lijnen kunnen we stellen dat de actieve deelname aan sport afneemt naarmate we in de EU van Noord naar Zuid gaan. Inwoners van de Scandinavische landen overtreffen in sterke mate hun continentale collega's uit het Mediterrane Zeegebied. Op hun beurt scoren inwoners van West-Europese landen gemiddeld hoger voor sportbeoefening dan mensen uit Oost-Europese landen. Uitzonderingen hier zijn echter Slovenië en in iets mindere mate ook Tsjechië en Bulgarije.

Hoewel het percentage voor België zich rond het Europese sportparticipatiegemiddelde bevindt, valt op dat België een lagere sportparticipatiegraad kent dan de meeste van haar relevante vergelijkingslanden. Met slechts twee procentpunten verschil, laat België enkel Denemarken achter zich. De kloof met de andere vergelijkingslanden is behoorlijk groot. Zo scoort Zweden zeven procentpunten hoger dan België. Het verschil met Nederland en Finland is nog groter, met name respectievelijk 13 en 17 procentpunten.

¹⁴ Dat het noordelijke landsgedeelte hoger scoort dan het zuidelijke inzake sportbeoefening, wordt ook bevestigd in de BOIC-enquêtes waarin onder andere naar het sportgedrag van 18- tot en met 65-jarige Belgen wordt gepeild. Volgens de BOIC-studie van 2000 bedroeg de mate van sportbeoefening voor het Vlaamse gewest 77 procent versus 69 procent voor het Waalse gewest (zie http://statbel.fgov.be/figures/d34_nl.asp#3).

¹⁵ Op basis van de woonplaats en de moedertaal van de respondenten konden de Belgische data worden opgesplitst naar Vlaanderen (N=615) en Wallonië (N=385).

Figuur 2 Sportparticipatie in de EU-27 lidstaten anno 2005, percentages i.f.v. totale populatie van een lidstaat
 * $p \leq 0.05$, ** $p \leq 0.01$, *** $p \leq 0.001$ voor verschil met gemiddelde EU-27

Sociale gelaagdheid van de sportbeoefening

Om een beeld te krijgen van de actieve deelname aan sport in functie van enkele socio-culturele en socio-economische karakteristieken, wordt in onderstaande paragrafen op basis van bivariate analyses een beschrijvend overzicht gegeven van de voornaamste onderzoeksresultaten. Uit tabel 2 blijkt dat er binnen de EU duidelijke sportparticipatieverschillen optreden naar geslacht, leeftijd, huwelijksstatus, beroepsstatus, opleidingsniveau en geografische status. Voor België en haar relevante vergelijkingslanden zijn er een aantal gelijkenissen alsook enkele interessante verschilpunten.

Ten eerste hebben Europese mannen beduidend meer kans dan vrouwen om sportactief te zijn. Waar in Europa bijna 66 procent van de mannelijke 15-plussers aan sport doet, daalt dit cijfer met 8 procent voor hun vrouwelijke tegenhangers. Voor België en zijn relevante vergelijkingslanden blijkt geslacht echter geen significante determinant van sportbeoefening.

Ten tweede blijkt in de landen van de EU-27 ook leeftijd een sterke determinant voor de actieve sportdeelname. De sportparticipatiegraad neemt geleidelijk af met stijgende leeftijd. Terwijl bijna 80 procent van de 15- tot en met 24-jarige Europeanen sportactief is, bedraagt dit cijfer voor de 65-plussers slechts 45 procent. Voor België en haar relevante vergelijkingslanden stellen we min of meer dezelfde trend vast. Echter, voor België zien we dat het aandeel sportparticipanten in de categorie 55- tot en met 64-jarigen niet afneemt ten opzichte van de 45- tot en met 54-jarigen. In Nederland neemt het aandeel sportactieven in de categorie 55- tot en met 64-jarigen zelfs toe. De participatiecijfers dalen echter opnieuw sterk voor de categorie van 65-plussers. Daarnaast is er zowel in Finland als in Zweden een grote breuk tussen de eerste vier leeftijdscategorieën enerzijds, en de laatste twee anderzijds.

Ten derde neemt de sportbeoefening duidelijk toe met een stijgend opleidingsniveau. Van de Europese burgers die tot na de leeftijd van 21 op de schoolbanken hebben vertoefd, doet bijna 70 procent aan sport, tegenover slechts een kleine 40 procent van diegene die tot de leeftijd

van 15 naar school zijn geweest. Eenzelfde trend stellen we vast voor België en haar vergelijkingslanden, behalve voor Denemarken. Daar blijkt het opleidingsniveau geen impact te hebben op het al dan niet deelnemen aan sport.

Ten vierde, wat de sportbeoefening naar huwelijksstatus betreft, spannen alleenstaanden de kroon met 75 procent, gevolgd door gescheiden individuen met bijna 65 procent sportactieven. Weduwen en weduwnaars zijn met 40 procent het minst sportactief. Hetzelfde beeld vinden we voor België, Denemarken en Finland. In Nederland is er echter weinig verschil tussen gehuwden/samenwonenden en alleenstaanden (beide groepen rond 80%). In Zweden is de huwelijksstatus geen bepalende factor om al dan niet aan sport te doen.

Ten vijfde blijkt ook de geografische status bepalend in Europa om aan sport te doen. Mensen woonachtig in halfverstedelijkte en vooral verstedelijkte gebieden zijn beduidend meer sportactief (respectievelijk 63 en 66%) dan hun collega's woonachtig in rurale gebieden (57%). Voor Zweden stellen we dezelfde trend vast. Echter, voor België, Denemarken, Finland en Nederland is de geografische status van de inwoners geen significante determinant inzake actieve sportbeoefening.

Ten zesde zijn er ook naar verzorgingspositie en beroepsstatus enkele duidelijke verschillen te noteren. Zoals te verwachten zien we de laagste participatiegraad bij gepensioneerden (48%) en de hoogste bij studenten (85%). Deze laatste worden gevolgd door managers (76%), andere witte boorden (71%), arbeiders en zelfstandigen (beide 63%) en werklozen (57%). De groep van huismannen- en vrouwen vinden dan weer opvallend minder gemakkelijk aansluiting bij het sport- en bewegingsaanbod (bijna 50%). Een zelfde beeld vinden we voor België en Denemarken. Voor Nederland stellen we vast dat werklozen en arbeiders (respectievelijk 73 en 74%) nog iets minder sportactief zijn dan huismannen of -vrouwen (78%). In Finland zijn studenten niet de meest sportactieve groep, maar zijn de hoogste percentages te vinden bij de witte boorden en zelfstandigen (beide 97%). Studenten staan er op de derde plek met 87

procent sportbeoefenaars. Ook in Zweden scoren zelfstandigen relatief hoog in vergelijking met de andere maatschappelijke verzorgingsposities.

Samengevat blijkt dat de sportbeoefening in de vijf socio-economisch vergelijkbare landen beduidend minder gestratificeerd is dan het gemiddelde voor de Europese Unie. Zowel geslacht als geografische status oefenen nog nauwelijks invloed uit op de sportparticipatiegraad in België en haar relevante vergelijkingslanden. Dit in tegenstelling tot verzorgingsstatus en leeftijd die in elk van de vijf landen significante effecten laten noteren. Het genoten opleidingsniveau blijkt echter niet significant voor Denemarken en de huwelijksstatus niet voor Zweden.

Tabel 3 Sportparticipatie naar achtergrondvariabelen voor België en haar vergelijkingslanden anno 2005, resultaten van de bivariate analyse, percentages i.f.v. totale populatie

Achtergrondvariabele	EU-27	België	Nederland	Denemarken	Finland	Zweden
Geslacht						
man	65,8%	65,7%	76,8%	64,7%	79,6%	69,5%
vrouw	58,0%	61,4%	78,1%	59,9%	82,1%	71,8%
EU-27: p<.001; België: NS; Nederland: NS; Denemarken: NS; Finland: NS; Zweden: NS						
Leeftijdscategorie						
15 tot en met 24 jaar	79,8%	83,6%	86,6%	69,4%	89,8%	76,1%
25 tot en met 34 jaar	67,9%	68,6%	84,2%	67,7%	84,4%	73,3%
35 tot en met 44 jaar	65,2%	70,5%	80,6%	62,0%	85,6%	75,9%
45 tot en met 54 jaar	60,5%	60,9%	72,1%	66,7%	88,1%	76,5%
55 tot en met 64 jaar	57,2%	60,8%	80,9%	61,9%	79,1%	66,0%
65 jaar en ouder	44,5%	45,4%	67,8%	53,5%	70,9%	60,6%
EU-27: p<.001; België: p<.001; Nederland: p<.001; Denemarken: p<.05; Finland: p<.001; Zweden: p<.01						
(Leeftijd laatste genoten) opleiding						
lager dan 15 jaar	39,0%	34,6%	67,7%	50,0%	62,8%	56,3%
15 tem 17 jaar	56,8%	51,7%	69,3%	56,5%	78,1%	66,3%
18 tem 21 jaar	63,9%	68,5%	76,9%	61,7%	84,5%	69,8%
hoger dan 21 jaar	68,6%	71,7%	83,8%	61,8%	83,8%	72,8%
EU-27: p<.001; België: p<.001; Nederland: p<.001; Denemarken: NS; Finland: p<.001; Zweden: p<.05						
Huwelijksstatus						
gehuwd/samenwonend	60,8%	63,8%	79,1%	64,4%	82,9%	69,7%
alleenstaand	75,4%	79,2%	80,7%	68,7%	89,3%	78,4%
gescheiden	64,0%	56,1%	69,4%	62,1%	75,4%	71,1%
weduwe/weduwenaar	39,5%	39,7%	66,7%	43,9%	70,6%	62,3%
EU-27: p<.001; België: p<.001; Nederland: p<.01; Denemarken: p<.001; Finland: p<.001; Zweden: NS						
Socio-geografische status						
ruraal	57,4%	61,9%	77,2%	60,6%	80,6%	66,7%
semi-urbaan	62,7%	64,3%	77,9%	60,5%	81,1%	74,8%
urbaan	65,6%	67,1%	77,0%	66,5%	81,7%	74,3%
EU-27: p<.001; België: NS; Nederland: NS; Denemarken: NS; Finland: NS; Zweden: p<.05						
Beroepsstatus						
zelfstandige	62,6%	59,7%	77,5%	64,4%	96,7%	76,1%
manager	76,0%	63,2%	83,8%	69,8%	87,5%	72,2%
andere witte boorden	71,0%	80,2%	83,7%	66,2%	96,9%	74,4%
arbeider	63,3%	71,9%	74,3%	62,8%	84,7%	74,0%
huisman/vrouw	49,0%	51,8%	77,5%	47,2%	73,3%	60,0%
werkloos	56,8%	60,3%	73,3%	61,9%	78,0%	71,9%
gepensioneerd	47,7%	48,6%	68,1%	54,3%	70,0%	58,4%
student	84,8%	85,0%	87,0%	73,0%	87,0%	81,0%
EU-27: p<.001; België: p<.001; Nederland: p<.001; Denemarken: p<.01; Finland: p<.001; Zweden: p<.001						

Bespreking

In Europa bestaat er een zekere onderzoekstraditie om het sportparticipatiegedrag in de verschillende landen empirisch in kaart te brengen. Het monitoren van de actieve sportdeelname van burgers is voor elke nationale en ook supranationale overheid van belang. Dergelijke studies kunnen immers de basis vormen voor het implementeren van een relevant en voor alle bevolkingsgroepen geschikt beleid. Overheden spiegelen zich voor het uitstippelen van hun beleid vaak aan andere landen, doorgaans hun buurlanden. Eén van de meetinstrumenten die crossnationale vergelijkingen inzake sportbeoefening mogelijk maakt, is de Eurobarometer. Enige voorzichtigheid is echter aangewezen. Het is niet omdat er vergelijkbare gegevens voor de EU-lidstaten beschikbaar zijn, dat deze landen eenvoudigweg vergeleken kunnen worden.

Om de beleidsrelevantie van een internationale vergelijkende analyse inzake sportparticipatie te verhogen werd in deze bijdrage op een geobjectiveerde manier getracht de meest relevante Europese vergelijkingslanden voor België te identificeren. Een relevant vergelijkingsland werd gedefinieerd als een land dat op een aantal sociaal-economische dimensies overeenstemming vertoont met België. Op basis van een clusteranalyse werden voor België vier relevante vergelijkingslanden geïdentificeerd, met name Nederland en de Scandinavische landen Denemarken, Finland en Zweden.

Uit de analyses komen enkele interessante bevindingen naar voren. In de eerste plaats stellen we vast dat de sportdeelname binnen de EU een geografische gelaagdheid kent. Zo treden er verschillen op tussen Noord- en Zuid-Europese landen enerzijds, en West- en Oost-Europese landen anderzijds. In grote lijnen neemt de participatiegraad af naarmate we in Europa van Noord naar Zuid gaan en van West naar Oost, enkele uitzonderingen niet te na gesproken. Gemiddeld zijn 61 procent van de Europese burgers sportactief. Dit percentage impliceert dat anno 2005 nog steeds vier op tien EU-burgers niet op een actieve manier met sport in contact komen gedurende de vrije tijd. België en haar relevante vergelijkingslanden scoren behoorlijk goed op Europees vlak. Echter, hoewel België met haar 64 procent sportactieven binnen de EU

een elfde plek bekleedt, is dit percentage in vergelijking met haar socio-economisch vergelijkbare landen eerder aan de lage kant. België laat immers enkel Denemarken achter zich. De andere relevante vergelijkingslanden hebben een sportparticipatieniveau dat hoger (Zweden) of veel hoger (Nederland en Finland) is dan dat van België.

De Eurobarometer-gegevens over 2005 laten toe om ook enkele bivariate analyses uit te voeren in functie van een aantal socio-culturele en socio-economische achtergrondkenmerken. Op die manier was het mogelijk om België ook inzake de sociale gelaagdheid van de sportbeoefening te positioneren ten aanzien van haar relevante vergelijkingslanden. Uit de analyses blijkt dat er binnen de EU nog steeds sprake is van een sociale gelaagdheid van de sportbeoefening. Het sportieve vrijetijdsgedrag van de Europese burger van 15 jaar en ouder blijkt namelijk sterk te verschillen in functie van een aantal traditionele socio-culturele en socio-economische karakteristieken, met name geslacht, leeftijd, opleiding, beroepsstatus, huwelijksstatus en socio-geografische status. Dit impliceert dat de democratisering van de sportbeoefening binnen Europa vooralsnog niet gerealiseerd is. Deze sociale verschillen in sportbeoefening kunnen deels verklaard worden vanuit Bourdieu's distinctietheorie. Bourdieu stelt dat de verschillende klassen in de samenleving een hegemonische strijd voeren om zichzelf te onderscheiden van anderen. Dit doen ze op basis van bepaalde kapitaalbronnen waaronder beroepsstatus en opleidingsniveau, maar ook op basis van goederen of ervaringen zoals reizen, cultuurparticipatie en sportbeoefening. Samen geven deze elementen vorm aan een bepaalde 'klassencultuur', of 'habitus', die de dominante sociale waarden weerspiegelt en aldus de basis vormt voor klassenreproductie en –differentiatie. Onze resultaten tonen aan dat ook sport een 'site of symbolic struggle' tussen de sociale klassen en sociale posities blijft. Europese burgers die over een laag sociaal en/of cultureel kapitaal beschikken, hebben namelijk ook opvallend minder kans om actief deel te nemen aan sport. Deze bevinding sluit nauw aan bij de resultaten uit nationale en regionale sportparticipatiestudies die in het verleden reeds aantoonde dat de actieve sportbeoefening in heel wat Europese landen een sociaal gelaagd patroon vertoont. Voor België en haar relevante vergelijkingslanden is de actieve sportdeelname anno 2005 echter heel wat minder gestratificeerd. Uit de analyses blijkt immers dat een aantal

achtergrondkenmerken niet langer bepalend zijn voor de deelname aan sport. Zo werden noch voor België, noch voor haar vergelijkingslanden significante verschillen naar geslacht gevonden. Deze bevinding impliceert dus een zekere inhaalbeweging door vrouwen in de Scandinavische landen en de Lage Landen. Die ontwikkeling wordt (in Vlaanderen) toegeschreven aan de progressie die voornamelijk 55- tot en met 64-jarige vrouwen en laagopgeleide vrouwen maakten (Scheerder e.a., 2007). Ook naar socio-geografische status werd geen significant verschil vastgesteld in de Lage Landen, Denemarken en Finland. Enkel in Zweden scoorden individuen residerend in (half-)verstedelijkte gebieden opvallend hoger dan deze wonend op het platteland. In Denemarken bleek het opleidingsniveau dan weer geen significante determinant van sportparticipatie en in Zweden de huwelijksstatus. Naar beroepsstatus en leeftijd bleken eveneens slechts enkele kleine verschillen op te treden tussen België en haar socio-economisch vergelijkbare landen.

Concluderend kunnen we stellen dat er tussen België en haar socio-economisch vergelijkbare landen verschillen te noteren zijn wat de algemene sportparticipatiegraad betreft. België en Denemarken scoren hierbij een stuk lager dan Zweden, en vooral Nederland en Finland. Ook inzake de sociale gelaagdheid van de sportbeoefening blijken een aantal discrepanties tussen België en haar vergelijkingslanden. Niettemin is de sportbeoefening in deze vijf landen minder gestratificeerd dan wat gemiddeld geldt in de EU. Vooral het feit dat er sprake is van genderpariteit is een interessant gegeven. Een beperking van de voorliggende studie is evenwel dat de Eurobarometer-survey slechts een momentopname betreft. Het is bijgevolg niet mogelijk om uitspraken te doen met betrekking tot verschuivingen doorheen de tijd. In deze studie werd ook geen rekening gehouden met de intensiteit of de organisatorische context van de sportbeoefening.

Een aantal factoren kunnen worden opgesomd die de hier beschreven verschillen in participatiecijfers mogelijks verklaren. Zo hebben cultuur- en mentaliteitsverschillen wellicht een impact op de discrepanties. Een mogelijks andere perceptie in de lidstaten van wat als sportbeoefening wordt beschouwd, is ondanks de gestandaardiseerde meetprocedure niet uit

te sluiten en kan bijgevolg gedeeltelijk verantwoordelijk zijn voor de gevonden verschillen. Anderzijds is het ook denkbaar dat er in de verschillende landen andere attitudes bestaan ten aanzien van vormen van sport en fysieke activiteit.

Naast mogelijke perceptuele, motivationele en attitudinale interculturele verschillen, ligt vermoedelijk ook een andere organisatie en uitwerking van het (sport)beleid mee aan de basis van de uiteenlopende scores met betrekking tot de sportparticipatiegraad en de sociale gelaagdheid van deze vrijetijdsactiviteit. Hoewel het sportbeleid zowel in de Scandinavische landen als in Nederland aangestuurd wordt vanuit een ministerie enerzijds en een niet-gouvernementele organisatie anderzijds, zijn er toch nog verschillen merkbaar tussen de landen. Bovendien behoren de vijf landen wat het sportsysteem betreft, tot verschillende configuraties. Zoals eerder aangetoond worden België en Finland gekenmerkt door een *bureaucratic configuration*. Daarbij speelt de overheid een centrale rol. Denemarken en Zweden behoren dan weer tot de *missionary configuration*, oftewel een sportsysteem met een cruciale rol voor de vrijwilligerssector. Nederland ten slotte behoort tot de *social configuration*, een systeem waarin sociale actoren een belangrijke rol vervullen.

Daarnaast kan het sportieve aanbod in een bepaald land verhoudingsgewijs groter zijn dan in een ander land, of bijvoorbeeld meer gespreid in de ruimte, waardoor het aandeel sportparticipanten sterk kan verschillen. In de voorliggende studie kon dit gegeven echter niet getoetst worden wegens een gebrek aan internationaal vergelijkende data over de grootte en de spreiding van het sportieve aanbod. Een bedenking hierbij is bovendien dat op die manier de niet-georganiseerde sportbeoefening niet in rekening wordt gebracht. Zowel in de Scandinavische landen als in de Lage landen gaat immers ook beleidsaandacht uit naar de bevordering van de anders- en niet-georganiseerde sportbeoefening naast de clubgeorganiseerde sport. Dit kan een gedeeltelijke verklaring zijn voor de relatief hoge participatiecijfers in de vijf vergelijkbare landen.

Tenslotte dient ook te worden benadrukt dat bij toepassing van bijkomende variabelen mogelijks (nog) andere vergelijkingslanden voor België geselecteerd kunnen worden. Naast contextuele factoren zoals opleidingsniveau en demografische samenstelling van de bevolking zijn er nog andere welvaartsindicatoren die mogelijk de internationale verschillen in sportdeelnamegedrag kunnen helpen verklaren. Bovendien wordt in deze bijdrage uitsluitend met landen vergeleken. Voor sommige lidstaten van de EU kan het echter relevanter zijn om te vergelijken met regio's (NUTS-I¹⁶) binnen die landen. Zo kent België in tegenstelling tot heel wat andere Europese naties geen nationaal sportbeleid. Het beleidsdomein sport is in het federale België een gemeenschapsaangelegenheid. In die zin kan het nuttig zijn om niet België, maar bijvoorbeeld Vlaanderen te positioneren ten aanzien van relevante vergelijkingslanden en/of – regio's (zie ook Scheerder & Van Tuyckom, 2006; 2007). Een gebrek aan voldoende vergelijkbare data verhindert echter de uitvoering van dergelijke comparatieve analyses.

Referenties

- Arnaut, J. (2006). *Independent European sport review*. Brussels: European Commission.
- Beck, U. (1992). *Risk society. Towards a new modernity*. London: Sage.
- Booth, D. & Loy, J. (1999). Sport, status and style. *Sport History Review*, 30, 1-26.
- Bourdieu, P. (1978). Sport and social class. *Social Science Information*, 17, 819-840.
- Bourdieu, P. (1979). *La distinction. Critique sociale du jugement*. Paris: Minuit.
- Bourdieu, P. (1988). Program for a sociology of sport. *Sociology of Sport Journal*, 5, 153-161.
- Bourdieu, P. (1991). Sport and social class. In: C. Mukerji & M. Schudson (Eds.). *Rethinking popular culture. Contemporary perspectives in cultural studies*. (pp. 357-373). Berkeley: University of California Press.
- Breedveld, K. (2006). Verschillen in sportdeelname. In: K. Breedveld & A. Tiessen-Raaphorst (Eds.). *Rapportage sport 2006*. (pp. 299-321). Den Haag: Sociaal & Cultureel Planbureau.

¹⁶ De NUTS-classificatie is de administratieve indeling van gebieden in Europa. Regio's op NUTS-I niveau zijn de landsdelen. In België bijvoorbeeld betreft dit de gewesten. Regio's op NUTS-II niveau stemmen overeen met de provincies.

- Brownson, R., Baker, E., Housemann, R., Brennan, L. & Bacak, S. (2001). Environmental and policy determinants of physical activity in the United States. *American Journal of Public Health*, 91, 1995-2003.
- Camy, J., Clijsen, L., Madella, A. & Pilkington, A. (2004). *Vocasport. Vocational education and training in the field of sport in the European Union: Situation, trends and outlook*. Brussels: European Commission/Vocasport.
- Cavill, N., Kahlmeier, S. & Racioppi, F. (2006). *Physical activity and health in Europe. Evidence for action*. Copenhagen: World Health Organisation.
- Claeys. (1982a). *Rationalising sports policies. Sport in European society: a transnational survey into participation and motivation* (Technical Supplement; CDDS 82/25E 2). Strasbourg: Council of Europe/Committee for the Development of Sport.
- Claeys, U. (1982b). *Rationalising sports policies. Sport in European society: a transnational survey into participation and motivation* (CDDS 82/25E 1). Strasbourg: Council of Europe/Committee for the Development of Sport.
- Claeys, U. (1985). Evolution of the concept of sport and the participation/nonparticipation phenomenon. *Sociology of Sport Journal*, 2, 233-239.
- Collins, M. (2003). Social exclusion from sport and leisure. In: B. Houlihan (Eds.). *Sport and society. A student introduction*. (pp. 67-88). London: Sage.
- Collins, M. & Kay, T. (2003). *Sport and social exclusion*. London: Routledge.
- COMPASS (1999). *Sports participation in Europe. A project seeking the co-ordinated monitoring of participation in sport in Europe*. London: UK Sport.
- Council of Europe (1975). *The European Sport for All Charter*. Strasbourg: Council of Europe/Committee for the Development of Sport.
- Council of Europe (1980). *The European Sport for All Charter. Text and background*. Strasbourg: Council of Europe/Committee for the Development of Sport.
- Crompton, R. (1996). The fragmentation of class analysis. *British Journal of Sociology*, 47, 56-67.
- Crum, B. (1991). *Over versporting van de samenleving. Reflecties over de bewegingsculturele ontwikkelingen met het oog op sportbeleid*. Rijswijk: Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid & Cultuur.
- De Bourdeaudhuij, I. & Bouckaert, J. (2000). *Fysieke activiteit en gezondheid* (Samenleving & Sport 12). Brussel: Koning Boudewijnsstichting.

De Haan, J. & Breedveld, K. (2000). *Trends en determinanten in de sport. Eerste resultaten uit het AVO 1999* (Werkdocument 68). Den Haag: Sociaal & Cultureel Planbureau.

Di Maggio, P. (1987). Classification in art. *American Sociological Review*, 52, 440-455.

Di Maggio, P. (1991). Social structure, institutions and cultural goods. The case of the United States. In: P. Bourdieu & J. Coleman (Eds.). *Social theory for a changing society*. (133-166). Boulder, CO: Westview Press.

Digel, H. (1990). Die Versportlichung unserer Kultur und deren Folgen für den Sport. Ein Beitrag zur Uneigentlichkeit des Sports. In: H. Gabler & U. Göhner (Eds.). *Für einen besseren Sport*. (pp. 73-96). Schorndorf bei Stuttgart: Hofmann.

Donnelly, P. (1996). Approaches to social inequality in the sociology of sport. *Quest*, 48, 221-242.

Elchardus, M. & Glorieux, I. (2002). *De symbolische samenleving. Een exploratie van de nieuwe sociale en culturele ruimtes*. Tiel: Lannoo.

European Commission (1998). *The European model of sport*. Brussels: European Commission, EC/DG X.

European Commission (2004). *The citizens of the European Union and sport*. Brussels: European Commission / Directorate General for Education & Culture (EC/DGEC).

European Commission (2005). *Health and food*. Brussels: European Commission/Health & Consumer Protection Directorate General (EC/DGEC).

European Commission (2007a). *Commission and UEFA kick off football season with joint TV campaign promoting physical activity*. Brussels: European Commission.

European Commission (2007b). *White Paper on a strategy for Europe on nutrition, overweight and obesity related health issues*. Brussels: Commission of the European Communities.

European Commission (2007c). *White Paper on sport*. Brussels: Commission of the European Communities.

Giddens, A. (1990). *The consequences of modernity*. Stanford, Cal: Stanford University Press.

Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity. Self and society in the late Modern Age*. Cambridge: Polity.

Glorieux, I. & Moens, M. (2002). Hoe vrij is de vrije tijd? Over de symbolische structuren van het vermaak. In: M. Elchardus & I. Glorieux (Eds.). *De symbolische samenleving. Een exploratie van de nieuwe sociale en culturele ruimtes*. (pp. 85-108). Tiel: Lannoo.

- Gruneau, R. (1975). Sport, social differentiation and social inequality. In: D. Ball & J. Loy (Eds.). *Sport and social order. Contributions to the sociology of sport*. (pp. 117-184). Reading, MA: Addison-Wesley.
- Gruneau, R. (1999). *Class, sports and social development*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Hartmann-Tews, I. & Pfister, G. (2003). *Sport and women. Social issues in international perspective*. London: Routledge.
- Heinemann, K. (1999). *Sport clubs in various European countries*. Schorndorf: Hofmann.
- Horne, J., Tomlinson, A. & Whannel, G. (1999). *Understanding sport. An introduction to the sociological and cultural analysis of sport*. London: E. & F.N. Spon.
- Houlihan, B. (1997). *Sport, policy and politics. A comparative analysis*. London/New York: Routledge.
- Inchley, J., Currie, D., Todd, J., Akhtar, P. & Currie, C. (2005). Persistent socio-demographic differences in physical activity among Scottish schoolchildren 1990-2002. *European Journal of Public Health*, 15, 386-388.
- Jarvie, G. & Maguire, J. (1994). *Sport and leisure in social thought*. London: Routledge.
- Kafatos, A., Manios, Y., Markatji, I., Giachetti, I., Daniel Vaz de Almeida, M. & Magnus Engström, L.. (1999). Regional, demographic and national influences on attitudes and beliefs with regard to physical activity, body weight and health in a nationally representative sample in the European Union. *Public Health Nutrition*, 2, 87-95.
- Kew, F. (1997). *Sport. Social problems and issues*. Oxford: Butterworth Heinemann.
- Laermans, R. (1999). *Communicatie zonder mensen. Een systeemtheoretische inleiding in de sociologie*. Amsterdam: Boom.
- Lamprecht, M. & Stamm, H. (1995). Soziale Differenzierung und soziale Ungleichheit im Breiten- und Freizeitsport. *Sportwissenschaft*, 25, 265-284.
- Loy, J. (1969). The study of sport and social mobility. In: G. Kenyon (Eds.). *Aspects of contemporary sport sociology*. (pp. 101-119). Chicago, IL: Athletic Institute.
- Lüschen, G. (1963). Soziale Schichtung und soziale Mobilität bei jungen Sportlern. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozial Psychologie*, 15, 74-93.
- Lüschen, G. (1969). Social stratification and social mobility among young sportsmen. In: J. Loy & G. Kenyon (Eds.). *Sport, culture and society*. (pp. 258-276). New York, NY: Macmillan.

- Mahoney, C. (1997). Age and sport participation. In: J. Kremer, K. Trew & S. Ogle (Eds.). *Young people's involvement in sport*. (pp. 98-113). London: Routledge.
- McPherson, B. (1984). Sport participation across the life cycle. *Sociology of Sport Journal*, 1, 213-230.
- Ohl, F. (2000). Are social classes still relevant to analyse sport groupings in 'postmodern society'? An analysis referring to P. Bourdieu's Theory. *Scandinavian Journal of Medicine and Science in Sports*, 10, 146-155.
- Papacostas, A. (2005). *Eurobarometer 64.3: Foreign languages, biotechnology, organized crime, and health items. Codebook* (ICPSR 4590). Ann Arbor, MI: Inter-University Consortium for Political & Social Research.
- Peterson, M. & Malhotra, N. (2000). Country segmentation based on objective quality-of-life measures. *International Marketing Review*, 17, 56-73.
- Peterson, R. (1997). The rise and fall of highbrow snobbery as a status marker. *Poetics*, 25, 75-92.
- Peterson, R. (1992). Understanding audience segmentation. From elite and mass to omnivore and univore. *Poetics*, 21, 243-258.
- Peterson, R. & Kern, R. (1996). Changing highbrow taste. From snob to omnivore. *American Sociological Review*, 61, 900-907.
- Peterson, R. & Simkus, A. (1992). How musical tastes mark occupational status groups. In: M. Lamont & M. Fournier (Eds.). *Cultivating differences. Symbolic boundaries and the making of inequality*. Chicago: University of Chicago Press.
- Petry, K., Steinbach, D. & Tokarski, W. (2004). Sport systems in the countries of the European Union. Similarities and differences. *European Journal for Sport & Society*, 1, 15-21.
- Renson, R. (1976). Social status symbolism of sports stratification. *Hermes*, 10, 433-443.
- Roberts, K. (1999). *Leisure in contemporary society*. Wallingford, Oxon: CABI.
- Rodgers, B. (1977). *Rationalising sports policies. Sport in its social context: international comparisons* (TCCC/DC 77/11E). Strasbourg: Council of Europe/Committee for the Development of Sport.
- Rodgers, B. (1978). *Rationalising sports policies. Sport in its social context: international comparisons* (Technical Supplement; CDDS 78/19E). Strasbourg: Council of Europe/Committee for the Development of Sport.

Rütten, A. & Abu-Omar, K. (2004). Prevalence of physical activity in the European Union. *Social & Preventive Medicine*, 49, 281-289.

Scheerder, J. (2003). *Gelijke speelvelden? Sociale gelaagdheid van de vrijetijdssport vanuit een sociaal-cultureel veranderingsperspectief*. Leuven: KULeuven; doctoraatsproefschrift.

Scheerder, J. (2004). *Spelen op het middenveld. Vrijetijdssport als ontspanning, ontplooiing en ontmoeting* (Cultuursociologische Essays 4). Tielt: Lannoo.

Scheerder, J. & Breedveld, K. (2004). Incomplete democratisation and signs of individualisation. An analysis of trends and differences in sports participation in the Low Countries. *European Journal of Sport & Society* 1(2): 115-134.

Scheerder, J. & Pauwels, G. (2002). *Vlaanderen sportief gepeild! Resultaten van de APS-survey 1999* (Stativaria 26). Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap/Administratie Planning & Statistiek.

Scheerder, J. & Pauwels, G. (2005). In-actie(f)? Naar een verklaringsmodel voor actieve sportbeoefening in Vlaanderen. In: J. Lievens & H. Waeghe (Eds.). *Cultuurparticipatie in breedbeeld. Eerste analyses van de survey 'Cultuurparticipatie in Vlaanderen 2003-2004'* (Cultuurkijker). (pp. 139-166). Antwerpen: De Boeck.

Scheerder, J., Pauwels, G. & Vanreusel, B. (2003). Vlaanderen sportief gepeild: wie participeert niet? Ontwikkelingen en determinanten van (club)sportinactiviteit. In: J. Lemaître (Eds.). *Vlaanderen gepeild!* (pp. 231-268). Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap/Administratie Planning & Statistiek.

Scheerder, J., Pauwels, G. & Vanreusel, B. (2007). Breedtesport in Vlaanderen gepeild. Trends en profielen 1999-2006. In: J. Pickery (Ed.). *Vlaanderen gepeild!* (pp. 225-281). Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.

Scheerder, J., Philippaerts, R., Duquet, W., Van Langendonck, L. & Lefevre, J. (2006). Sportparticipatie in Vlaanderen. Sociaal ge(s)laagd? In: G. Steens (Ed.). *Moet er nog sport zijn? Sport, beweging en gezondheid in Vlaanderen 2002-2006* (Volume 1). (pp. 35-54). Antwerpen: F&G Partners.

Scheerder, J. & Van Tuyckom, C. (2006). Een crossnationaal vergelijkende studie betreffende sport. Vlaanderen in het Europa van de 25. In: P. De Knop, J. Scheerder & H. Ponnet (Eds.). *Sportbeleid in Vlaanderen. Studies* (Volume 2). (pp. 87-96). Brussel: Publicatiefonds Vlaamse Trainersschool.

Scheerder, J. & Van Tuyckom, C. (2007). Sportparticipatie in de Europese Unie. Vlaanderen vergeleken met het Europa van de 25. In: J. Scheerder, C. Van Tuyckom & A. Vermeersch (Eds.). *Europa in beweging. Sport vanuit Europees perspectief*. (pp. 123-158). Gent: Academia Press & Publicatiefonds voor Lichamelijke Opvoeding.

Scheerder, J., Vanreusel, B., Taks, M. & Renson, R. (2001). Is de actieve sportbeoefening in Vlaanderen gedemocratiseerd? Over de sociale gelaagdheid van de sportdeelname gedurende de periode 1969-1999. *Tijdschrift voor Sociologie*, 22, 383-417.

Scheerder, J., Vanreusel, B., Taks, M. & Renson, R. (2002). Social sports stratification in Flanders 1969-1999. Intergenerational reproduction of social inequalities? *International Review for The Sociology of Sport*, 37, 219-245.

Scheerder, J. & Vermeersch, A. (2007). Sport en beleid in Europees perspectief. Een inleidend kader. In: J. Scheerder, C. Van Tuyckom & A. Vermeersch (Eds.). *Europa in beweging. Sport vanuit Europees perspectief*. (pp. 3-50). Gent: Academia Press & Publicatiefonds voor Lichamelijke Opvoeding.

Scheerder, J., Zintz, T. & Delheye, P. (in press). The organisation of sports in Belgium. Between public, economic and social profit.

Scully, D. & Clarke, J. (1997). Gender issues in sport participation. In: J. Kremer, K. Trew & S. Ogle (Eds.). *Young people's involvement in sport*. (pp. 25-56). London: Routledge.

Steinbach, D., Ternes, E. & Petry, K. (2004). Sports structures in the countries of the European Union. In: W. Tokarski, D. Steinbach, K. Petry & B. Jesse (Eds.). *Two players – One goal? Sport in the European Union*. (pp. 119-270). Oxford: Meyer & Meyer Sport.

Stokvis, R. (1989). *De sportwereld. Een sociologische inleiding*. Alphen aan den Rijn: Samsom.

Stroobandt, F., Lievens, J. & Waege, H. (2005). Cultuurparticipatie in het Europa van de 15. Vlaanderen: 'Best in class?'. In: J. Lievens & H. Waege (Eds.). *Cultuurparticipatie in breedbeeld. Eerste analyses van de survey 'Cultuurparticipatie in Vlaanderen 2003-2004*. (pp. 233-264). Antwerpen: De Boeck.

Sugden, J. & Tomlinson, A. (2000). Theorizing sport, social class and status. In: J. Coakley & E. Dunning (Eds.). *Handbook of sport studies*. (pp. 309-321). London: Sage.

Taks, M., Renson, R. & Vanreusel, B. (1995). Social stratification in sport. A matter of money or taste? *European Journal for Sport Management*, 2, 4-14.

Taks, M., Renson, R. & Vanreusel, B. (1998). A socio-economic analysis of social stratification in sport. In: K. Cachay & I. Hartmann-Tews (Eds.). *Sport und soziale Ungleichheit. Theoretische Überlegungen und empirische Befunde* (Sozialwissenschaften des Sports 5). (pp. 167-181). Stuttgart: Stephanie Naglschmid.

Tammelin, T., Näyhä, S., Hills, A. & Järvelin, M. (2003). Adolescent participation in sports and adult physical activity. *American Journal of Preventive Medicine*, 24, 22-28.

Van Bottenburg, M. (1994). Verborgen competitie. Over de uiteenlopende populariteit van sporten. Amsterdam: Bert Bakker.

Van Bottenburg, M., Rijnen, B. & Van Sterkenburg, J. (2005). *Sports participation in the European Union. Trends and differences*. Nieuwegein: Arko.

Van Tuyckom, C. & Scheerder, J. (2008). Sport voor Allen? Sociale gelaagdheid van sportbeoefening in Europa (Onderzoeksnota). *Tijdschrift voor Sociologie*, 29(4), 452-465.

Vander Stichele, A. & Laermans, R. (2006). Cultural participation in Flanders. Testing the cultural omnivore thesis with population data. *Poetics*, 34, 45-64.

Vanreusel, B. (2001). Sport. Bewegingscultuur tussen idealisering en degradering. In: B. Raymaekers (Ed.). *Moeten, mogen, kunnen. Ethiek en wetenschap* (Lessen voor de 21ste eeuw 7). (pp. 70-86). Leuven: Universitaire Pers.

Vanreusel, B., Taks, M. & Renson, R. (1994). Is golfspelen een dure manier van biljarten? De sociale gelaagdheid van sportbeoefening in Vlaanderen in 1969, 1979 en 1989. In: H. De Witte (Ed.). *Op zoek naar de arbeidersklasse. Een verkenning van de verschillen in opvattingen en leefstijl tussen arbeiders en bedienden in Vlaanderen, Nederland en Europa*. (pp. 25-47). Leuven: Acco.

Wilson, T.C. (2002). The paradox of social class and sports involvement. The roles of cultural and economic capital. *International Review for The Sociology of Sport*, 37, 5-16.

Yiannakis, A. (1975). A theory of sport stratification. *Sport Sociology Bulletin*, 4, 23-32.